

hogy nem hagyott magára találni többé. Pedig egy egész kincs volt, a mit oda magával levitt. Igyekezett is Wratislaw gróf őt újra föltalálni. — A viszontlátás most egyszerre nagyon kívánatos lett előtte. — De nem lelte meg soha többé. Próbáltak hosszú köteleken horgonyokat eresztetni le a tengerszembe, azok sohasem hoztak fel semmit. A sóval telt vízben nagyon nehéz megtudni, hogy mikor ért a kötél végére kötött súly feneket. Buvárnak lehetetlen volt kiállani a sós víz mélyében a nyomást; a legerősebb tudó megszakadt ott; buvárharang pedig olyan mélységbe le nem ereszthető. Sok ideig jártak pedig utána: nem találtak rá. Egyszer aztán jött ide valami német, annak volt egy csodamestersége, azt mondja, a villámmal világít a víz alatt. Az igaz, olyan átlátszóvá tette az egész tengerszemet a mélybe lebocsátott vakító fényü lámpással, mintha egy darab kristály volna az egész. Be lehetett látni a fenekéig. Ekkor aztán meg lehetett tudni, hogy miért nem találjuk rá az eltűnt szép asszonyra többé? A sós tó feneké tündöklik a sóból alakult kristályokkal. Olyan az, mintha egy fölfelé fordított csepegő kőbarlang padmalyát látná az ember, a sókristályok össze-vissza tömörülve, néhol mély üregeket, barlangokat képeznek. A szép asszony bizonyosan egy ilyen üregbe esett bele, s azóta új kristályokkal temette el az örökké alkotó tengerszem. Ki tudja, hány réteg jegec fekszik már fölötte. De annyi bizonyos, hogy ő most is ott van a sókristályok labirintusában, és vele együtt a milliót érő kincsek, s ha ma kihozhatnák, aranyat, gyémántot és asszonyt oly épen találnának, mint ezelőtt hetven évvel látták. — Most szó van róla, hogy egy anglus vállalkozik hatalmas gözzszivattyu-

val kimeríteni a tengerszem vizét, hogy a kincses halottat fölvehessék a jegec, sirból. — Megérdemelné a fáradságot; mert az asszony ugyan már nem asszony, de arany meg gyémánt még mindig arany és gyémánt.

Eddig tartott a rege, valamivel tovább a bor. Én a mesét, Brankó a bort köszöntük meg egymásnak, s aztán jó éjt kívántunk magunknak is, meg annak a harmadiknak is.

Hanem az anglus vállalatából nem lett semmi. A wielickai sóbányákra olyan csapás következett, mely szinte megfosztá a birodalmat és az emberiséget egyik legdrágább kincse, az ehető drágakő tárházától. Édes víz fakadt fel a bányában s az rövid időn ellenálhatlan erővel árasztá el a mivélés alatt levő aknákat. Ez aztán adott dolgot a szivattyuknak; alig hirt az emberi hatalom urává lenni egy kis földalatti pataknak. Még most is szivattyuzzák.

A szép asszony pedig folyvást építi maga fölött a szép négyszögletű jegecekből azt a kristálygrottát, mely őt az emberektől eltakarja.

JÓKAI MÓR.

MUHAMMED

és

az arab nemzeti hiúság.

Muhammed vallási alkotása legjelentékenyebb mozzanatainak egyike, de melyet sem a kultur- sem a vallástörténet nem emel ki eléggé, azon közmopolitikus eszme, mely tanainak legközvetlenebb kifolyása, és melynek kifejezése által a keleti, és közelebről az arab világot gyökerestől reformálta. Mi volt az arab nép az iszlám fellepése előtt? Csupa kisebb-nagyobb törzsekből álló, és csak a közös nyelv és a közös

mekkai szentély által bizonyos laza egységbe fűzött néptömeg; a törzsek mindegyike csak saját különérdekeit hordta szíven, a nélkül, hogy mindnyájukat valamely közös eszme kötötte volna egybe. Ezen közös eszmét Muhammed ébreszté bennük legelőször: az iszlám volt az.

Rendesen az a nézet uralkodik, — és ezt Renan hozta divatba, — hogy az arab próféta, vallási alkotása által, a *sémi géniusz leghivebb kifejezője volt*. Ezt tagadni nemém. Muhammed, az arabok sémi kultuszainak reformátora, azon nézetek helyébe, melyeket, mint sémi nép, birtak, tökéletesen új és az arabok közt hallatlan tételeket állított, és így egyesesen megtörte azt, a mit földijei, mint sémiék vallottak. De nem törhetett tökéletesen szokásaival és nézeteivel azon körnek, melynek tanítására és meggyőzésére irányult törekvése. Neki természetesen érdekében állott azt hitetni elvéreivel, hogy ő semmi újat nem mond és hogy csak a régi igaz vallást állítja helyre; de a kritika ezen mesterfogással számolni nem köteles.

A monotheizmuson kívül az az eszme, melynek kimondása által merev elentétbe helyezkedett a sémi világnézettel általában, és az arabbal különösen, az a kozmopolitikus világnézet, melynek sorsa a következő lapokon fog bennünket foglalkodtatni.

A sémieket politikai tekintetben jellemzi az exkluzivitás egy jókora adagja; a származás, a genealogia a politikában éppen úgy, mint a társadalmi életben a leglényegesebb tekintetek közé tartoznak. A Genézis X. fejezete, az úgynevezett *nemzetiségi tábla* (Völkertafel), hol az emberek legelőször osztatnak fel származásuk szerint, és a hol legelőször találkozzunk ama nézettel, hogy az emberek egy része — a sémi és a jáfeti származásuk, — előkelőbb annak egy másik részénél, a chámítáknál; valamint az a nagy nyomaték, mely ezen fölötté fontos történeti okmányban az egyes népek »családjaik, nyelveik és nemzetiségeik« szerinti felosztására fektettetik: csupán csak a

népek említett szempontjából érthető át annak egész lényege szerint.

A hébereknél a sémi exkluzivitás nem annyira társadalmi tekintetekben, mint inkább a nemzetközi viszonyokban jelentkezett; oly pont, mely, mint ezen előadás keretébe nem tartozó, itt csak röviden érinthető. Az exkluzivitás társadalmi következményei azonban sehol sem lépnek annyira előtérbe, mint az araboknak iszlám előtti történetében. Minden törzs a másikkal természetes ellensége; az arab történet említett része nem egyéb, mint az arab törzsek egymás közötti háboruinak jegyzőkönyve. Ha a héberék a többi nagy népek irányában kiváló szerepet tulajdonítottak önmaguknak, úgy az arabok tovább mentek; az előbbrevalóság kérdését ugyan az egész arab faj javára döntötték el, de aztán megint egyes törzseik között nem szüntek meg ugyanazon kérdést feszegetni, és ebbeli szűkkeblű nézeteiknek költeményeikben is kifejezést adni. Különösen az északi és déli törzsek (Kahtân és Adnân ivadécai) törekedtek egymást gúnyolni, és az ethnografiai elsőbbséget egymástól megtagadni. Látkörük sokkal szűkebb volt és egyéb népekkel sokkal ritkábban jöttek érintkezésbe, semhogy ezen nemzetiségi követeléseket egészen idegen származású fajok ellenében emelhették volna. Innen érthető, hogy az iszlám előtti arabság tudományai között a *genealogia* tudománya nagy szerepet vitt, mert éppen ezen tudományból merítették az anyagot és az adatokat, melyekre az egyes törzsek követeléseiket alapíták.

Az iszlám által háttérbe szorult az arabok *nemzeti* oldala. Muhammed küldetését kiterjeszté az általa ismert világ valamennyi népére, és ama példátlan siker által, mely törekvését és közvetlen utódaiét koronázta, azt vitte ki, hogy az iszlám tartományaiban nem szóltak sem arabról, sem perzsáról, sem tatárról, hanem szóltak *mu'ammedánról*. Az arab nyelv nagy szerepe az iszlámot valló valamennyi néptörzs között bizonyos egyöntetűséget kölcsönzött e hatalmas nép-

tömegnek, mely dacára annak, hogy sémi, altaji és indogermán elemekből állott, mégis Khina határától a Középtengerig, Mekktól a negerekig egy nagy eszmében találkozott. Ez az eszmék egyesítő hatalma. Ez által törte meg Muhammed az arab partikularizmust. Küldetését ő egyetemesnek, az egész emberiséget átölelőnek vélte; nem az arabok prófétájaként akar feltűnni, hanem a világ arab ajku prófétájaként. Ha *népéről* szól, nem véreire, hanem hiveire gondol. »Engem küldött Alláh a fehérekhez és feketékhez egyaránt« így jellemzi hatáskörének terjedelmét. »Az igazhivők« így szól egy tradicionális mondatban, »testvérek, kiknek vére tökéletesen egyenlő; ők uralkodnak egyaránt azok fölött, kik kívülök vagynak.« Egykor, így beszéli Muhammed egy életirója, egy szerecsen ember lép be a prófétához és így szól hozzá: »Ine, ti arabok felülmultok minket minden tekintetben; alakra nézve szebbek, színre nézve csinosabbak vagytok nálunk; titeket méltatott Alláh arra, hogy prófétát ébreszsen közületek. Mit gondolsz? Ha hiszek benned és abban, a mit hirdetsz, helyet foglalhatok-e szerecsen létemre az igazhivő arabokkal együtt a paradicsomban?« »Természetesen,« felelé a próféta, »sőt tündökölni fog az igazhivő aethiópnak fehér testszíne annyira, hogy ezer évnyi utatávolságra is reá ismernek.« A feketék, kik az arabok által rendszeren mint rabszolgák alkalmaztattak, Muhammed ily nézetei által az új tan erős támaszává lettek. Irántuk való rokonszenve mintegy ellensúlyul szolgált azon lenézés ellen, melylyel az ősei nemességével büszkélkedő, tősgyökeres arab mágnás déli szomszédai irányában viseltetett. Némelykor nem esekély ostentációval mutatta ki Muhammed saját magaviselete által azt, hogy az ő birodalmában megszűnt a származás jogcímén bitorolt előbbrevalóság, és ilyenkor rendszeren a fekete faj egyik példányán tüntette ki azon oppozíciót, melybe az arabok partikularizmusa ellen lépni szándékozott. »Mindenkor — így szól egy tradíció — él a földön hét kegyes ember,

kiknek kedveért Alláh fenntartja a világot; ha ők nem léteznének, romba dülne a föld, lakosainak bűnei miatt, és elpusztulna minden, mi rajta vagyon.« Chalál, Ibn Hureira nevében, azt beszéli az enlített tradícióval kapcsolatban: Egykor így szólt hozzám Alláh prófétája. »Lásd! ezen az ajtón fog belépni hozzám egy férfiú, kiből egyikét látandod azon hét férfinak, kiknek a világ fennállását köszöni,« és belépett egy aethióp, kire reámutatván Muhammed, így szólt: »Ot véltem.«

Ha meggondoljuk, hogy mily nagy szerepet viseltek az aethiópok az iszlám első idejében; hogy országokban vendégszerető fogadtatásra és biztos menhelyre találtak Muhammed üldözött apostolai a dolyfős arabok engesztelhetlen dühe előtt; hogy Muhammed legelső társai között mily dűsan van képviselve a fekete aethiópok hű faja; ha végre még egyéb érintkezési pontot veszünk szemügyre, mely az ifjú iszlámot az aethióp néppel összekötötte hozta: akkor nem fogjuk feltűnőnek találni, hogy Muhammed minden alkalmat felhasználott arra, hogy hiveinek szívére kösse, miszerint az ő rendszere nem ismer kiváltságos fajokat, nem ismer oly kiváltságokat, melyek csupán földrajzi és genealogikus körülményekben találják alapjukat. Legtisztább és legnyomatekosabb kifejezését nyerte Muhammed e meggyőződése és tana, egy nevezetes beszédében, melyet azon alkalomból mondott el, midőn halála előtt hiveitől bucsut vett. E beszédét, mely szintén csak a tradícióból és nem a korából ismeretes, így zárja be: »O emberek! Ine Alláh eltávolította tőletek a gáhlillija (tudatlanság, hitetlenség korszaka) kereskedését és a származásra vonatkozó pöffeszkedést. Mindnyájan Ádámtól származtok, Ádám pedig porból vette eredetét. Az arab nem bír semmiféle előbbrevalósággal a nem-arab fölött; csak az Alláhban való hit mértékadó.« Sőt mi több, Muhammed azon meggyőződésben élt, hogy csupán csak azért oszlik szét az egy szülőpártól származó emberiség különféle néptörzsekre, hogy az emberek ezen tüneményből azt a

tanulságos következtetést vonják le, miszerint semmi körülmény az egész emberiség együvé tartozását nem zavarhatja meg. Magában a koránban félreérthetetlen szavakban ad ez eszmének kifejezést: »Ó emberek — ugymond isten nevében — mi teremtettünk titeket férfitől és nőtől, és csináltunk belőletek népfajokat és törzseket: miszerint egymás irányában elismerjétek, hogy köztetek a legnemesebb az, ki a legistenfelőbb.« *Nöldecke* e vershez a következő megjegyzést fűzi: »Es ist sicher äusserst schwer zu bestimmen, auf wen gerade ein Vers gehe, der einen der Hauptcharakterzüge aller echten Araber betrifft, den Stolz, oder die Eitelkeit auf ihren Stamm;« de ha összefüggésbe hozzuk ezen verset Muhammednek egyéb a koránban és azon kívül a tradícióban fenmaradt mondataival, nevezetesen bucsubeszédének imént idéztem zárszavával: akkor nem fogjuk szükségessé találni, hogy a kérdéses koránvers valami speciális alkalomra vonatkozzék, mint *Nöldecke* akarja egy pár arab kommentátor nyomán. Általános polemiának fogjuk tartani az arab törzsek partikularizmusa ellen. Egészen a mi felfogásunkkal megegyezően értelmezi a kérdéses verset maga egy arab exegeta, *al-Baidâwi*.

A szóban forgó eszme azonfelül nincsen elszigetelve a korán ezen egy helyén; a józan exegeta viszhangját még a korán egyéb helyein is fel fogja találni. Muhammed a profetizmus egyik feladatának fogja fel ezen eszme valóítását, azt tudniillik, hogy ott, hol fellép, a rideg politikai partikularizmus jegét megtörje és egy általánosabb, egyetemesebb világnézetet állítson a kizárólagos szűkkeblűség helyébe. »Az emberek — ugymond — egy nép valának (de később szétváltak), és küldötte Alláh a prófétákat mint intőket és hirdetőket és kinyilatkoztatta általuk a könyvet, hogy ítéljen az emberek között azon dolgokat illetőleg, melyekért szétváltak egymástól; nem ágaztak szét az emberek közül azok, kikhez a könyv küldetett, miután világos jelek érkeztek hozzájuk, más okból, mint csupán gyűlölségből.«

Ezen korán-helyeket csak azon összefüggés méltányolása után értjük át egészen, mely köztük és a muhammedán tradíció már idézett és még azokon kívül felhozható helyei között létezik. A tradíció mondatai még jellemzőbbek, mint azok, melyeket magából a koránból hoztunk fel. Ugy gondolom, nem lesz fölösleges, ha a hagyományból még egy-két jelentékeny mondattal egészítem ki az edlגיעket. »Ne szidjátok — ugymond Muhammed — a perzsát, mert a ki szidja őt, azon boszut vesz Alláh a földi és túlvilági életben.«

Az arab nézet szerint az emberiség felosztatik: arabokra, nem-arabokra és pártfogoltakra, (azaz olyan idegen származásúakra, kiket valamely arab törzs maga közé fölvelt.) Éppen úgy, mint Muhammed az arab és ágám közti különbséget megsemmisítette, kimondotta a harmadik rend egyen jogosítását is a patricius arabokkal: »A pártfogolási viszony épp olyan, mint a vérrokonságból származó.« »A nép pártfogoltja közüle való.« és ezen elvek szerint nemcsak egyenlő jogokkal, hanem egyenlő kötelességgel is bír a szabad arab emberrel. Ugyanazon nézetnek adott Muhammed kifejezést, midőn az Egyiptom meghódítására készülő hiveinek szívére kötötte, hogy Egyiptom lakosait ne nézzék le, mert ők is dicsekedhetnek nemes származásukkal.

E szempontból kiindulva könnyű magyarázatát fogjuk fellelni Muhammed egy igen nevezetes nézetének, mely által az összes arab szellemmel homlokegyenest ellenkező helyzetbe jutott. Már kiemeltük, hogy a régi, azaz az iszlám előtti arabok egyik legkedveltebb tudománya volt a *genealogia*. Őseiről, a menyire csak lehet, számot adni, ez volt a régi keleti, de nevezetesen a sémi embernek kiváló törekvése. És ez igen természetes. Hisz ősei számától és nemeségétől függ saját egyéni értéke és becsé. Innét magyarázható, hogy az ó-testamentumban is oly nagyfontosságú szerepet viszenek a genealogiai kimutatások, és hogy a fogságból visszatérő zsidók is első gond-

jukkint tekintették, Babylonból magukkal hozni a hazába genealogiai följegyzéseiket és származási kimutatásaikat. A régi egyiptomiak is hasonló gonddal jegyezték fel genealogiai kimutatásaikat, a miről egy Egyiptom keleti sivatagjában talált hieroglyph-emlék tesz tanúságot, hol *Ranumhet* építész huszonnégy generációig számlálja elő őseit, míg ősanýjáig, *Nofratnu* asszonyig ér.

Az arabok közt a genealogia már az iszlám előtt divott, mint tudomány és az iszlám után nagy irodalmi fontosságot vívott ki maga számára. A genealogikus könyvek címeiből is kitünik, hogy nem csak pusztá adatokkal foglalkoztak, hanem az egyes törzsek kiválóságának és előbbrevalóságának kiemelése legelső feladatai közé tartozott; mert már a címen is: »N. törzs kiválóságának könyve« olvasható, vagy: »N. törzs dicsekvése« stb.

A genealogiai tudományhoz tartozott továbbá a törzsek gáncsolása. Nagyon nevezetes, hogy sokszor ezen genealogok, kik más emberek nemzetiségi fáját bolygatták, maguk éppen legkevésbé dicsekedhettek a származás nemességével; tán épp ezért akartak más emberek nemességén is mindenféle hiányt fölfedezni. Abú Ubeidához, a híres genealoghoz mint Ibn Nedím tudósít, egykor így szólt egyik társa: »Te az embereket sorra előszámálod és nemességüket bolygatod; hát az isten szerelméért, ugyan mondd meg nekem, ki volt a te apád és honnét származott ő?« Erre a genealog: »Engem apám arról tudósított, hogy öregapám még zsidó volt Bágervánban.« E nyílt vallomása által a nemzetiségi tiszta származás szigorú ellenőrzője csak nevétségessé akarta tenni azon előítéletet, melynek kiaknázására épült az ő saját hirneve.

Muhammed kozmopolitikus eszméivel nem fért össze egy oly tudomány művelése, mely, ha a gyakorlati életben eredményei és elvei irányadók maradnak, utjában áll az ő eszméi győzelmének az arabok között. »A ki a gähilijja korszakából való őseit dicsekvőleg szá-

mitja fel« — így mond egy tradíció-mondatban — »annak hányjátok szemekre (szó szerint: azt marjátok meg) apja gyalázattát.« Egy másik helyen így szól: »A genealogia oly tudomány, melynek ismerete mitsem használ és nem tudása mitsem árt,« tehát egy szóval: haszontalan valami. Többszörösen hazug embereknek nevezi a genealogokat, és nem türi különösen, hogy a népek különböző származásáról szóljanak hívei. *Ibn Chaldún*, azon kevés muhammedán történetírók egyike, kikre a *kritikus* mellékevet lehet alkalmazni, nagyszerű munkája második kötetének elején igen töri fejét azon, hogy a Muhammednek tulajdonított mondatokat kiegyeztesse a későbbi praxissal, mely a genealogia tudományának igen előkelő helyet juttat a tudományok sorában.

De azok szerint, a miket kimutattam, nem mondható feltűnőnek Muhammed viszonya a genealogia tudományához. Igen természetesnek találom, hogy az az ember, ki nem ismer el tekintetbe veendőnek másféle származási viszonyt, mint azt, mely mindnyájunkat a bibliai paradicsom lakóira vezet vissza, mondom, hogy ezen ember veszélyesnek és saját irányával összeférhetlennek mondja azon tudományt, mely a törzsek- és nemzetiségeknek egymás irányában érvényesített büszkélkedését istápolja. Hogy a későbbi iszlámot a genealogia tekintetében más elv gyakorlatában tapasztaljuk, az nem zavarja a kérdéses tradíció-mondatok hiteles voltát.

Muhammed utódai azonban nem fogták fel tökéletesen a próféta eszméit, hanem, mint az iszlám története ezer bizonyítékkal mutatja, csak egyoldalulag érvényesítették azokat. Ők az iszlám uralma alá került népeket az által akarták egygyé tenni, hogy elnyomtak minden, az arabon kívüli nemzetiségeket. E szerint Muhammed eszményei csak annyiban valósultak, hogy a nemzetiségi különbség megszűnt a politikai életben szerepet játszani az iszlám hívei között; de másfelől a nemzetiségi eszme maga nem tűnt el. *Muhammedán* és *arab* körülbelül

egybevágó fogalmakká váltak, elősegítve azon népek öntudatlansága által, melyek között az iszlám terjeszkedett.

GOLDZIHNER IGNÁC.

JANUS PANNONIUSNAK EGY ISMERETLEN ÉLETIRÓJA. Az akadémia e hó 7-kén tartotta első »hétfőjét« az új esztendőben. A múlt számunkban elősorolt pályamunkák bejelentése után az első, azaz a nyelv- és széptudományi osztály ülése vette kezdetét, mely felében Toldy, felében Pulszky Ferenc elnöklete alatt folyt. Valamivel hosszasabban akartunk ez érdekes üléssel foglalkozni, azért halasztottuk mostanáig. Mindakét értekezés, melyet hallottunk, tárgyánál, kidolgozásánál és előadójánál fogva szélesebb körökben is bizonyára érdeklődéssel fogadtatik, mint a mennyit az akadémia kifejtetésre váró üléstermének korlátja a »választottak« közül bezár és az ugynevezett »hallgatóság« közül kizár. Volt ez ülésnek egy derék, fiatal vendége, ki első föllépésével ezen, az új arcokra mindig bizonyos tartózkodással tekintő falak között oly nagy tetszést aratott, minőre példa régen volt. Az orientalizmus sok tudományos humbugnak felfúvandó kovászában volt ugyan már igen kitünőnek bizonyult élesztő; de ez csak egygyel több ok arra, hogy mi is kifejezzük elismerésünket *Goldziher Ignác* urnak, ki európai szaktekintélyek szerint egyike azoknak, kik legtöbb arab kéziratot olvastak. Hosszasabb ideig tartózkodott külföldön, a legkitünőbb tudósok mellett szitta tele mézzel magát és csak közelébb jött haza a pesti egyetem bölcsészeti karának egy magántanári székhéire. Mai értekezése, melynek tartalma és formája a tudomány és izlésnek ritka szövetségét mutatták be, a nemzetiségi kérdéstről szólott az araboknál. Az értekezésnek egy hosszabb, legérdekesebb részletét az Athenaeum mai számában adjuk. A másik értekezést *Pulszky Ferenc* tartotta Bisticci Vespaziánról és Janus Pannoniusnak s György kalocsai érseknek Bisticci által írt biográfiájáról. Ezt

az értekezést, mint közhistóriánk és művelődéstörténetünk szempontjából érdekeset, következő, lehető bő kivonatban mutatjuk be olvasóinknak:

A cinquecento legvirágzóbb évei közé tartoztak azok Flórencre nézve, mikor Medici Cosimo gyűjtötte ott maga körül a tudósokat, művészeket és államférfiakat. Ezidőben élt Bisticci Vespazián, ki 1421-ben született és 1498-ban halt meg. Nem volt sem több, sem kevesebb, mint papírárus; de boltjában nemcsak az akkor pezsgő, szellemi élet korifeusai, hanem fejedelmi emberek is sűrűn fordultak meg. Nagyra is volt Vespazián ismeretségével és bár szegény földművesek hajlékából indulván a világba, nevelése igen hiányos volt, rajta is teljesedett az igazság, hogy a csiszolás nem egy kőnek ad értéket. Jóllehet a könyvirás eltért mesterségétől, irogatni kezdett, sőt, a szó valódi értelmében, írt is. Munkájának címe: *Hires Emberek Élete*. 104 életrajzot tartalmaz e könyv, nagyobbára olyanokét, kikkel Vespazián személyes összeköttetésben volt. Pápák és fejedelmek, bíbornokok és püspökök, tudósok és művészek hosszas sorral következnek e munkában, mely sokáig nem látott ugyan nyomdákékat, de azért nem egy újabbkori történetvizsgáló merített belőle. Csak 1839-ben egészítette ki Mai Angelo bíbornok, a vatikáni könyvtár tudós rendezője, és 1859-ben adta ki ujlag Bartoli Adolf. A könyv egyszerűen van írva; olykor naivitása el is árulja, hogy szerzőjének a toll ultra crepidam fekiült; azonban igen becsekes azok a részek, melyekben Bisticci a dolgokról mint szemtanú, az emberekről mint személyes ismerős beszél. Így szerepelteti Cesarini Julián bíbornokot, kinek neve történetünkben a vármai csata szomorú emlékével kapcsolatos. A bíbornok Vespaziánt gyerekkorában biztatta, hogy legyen pappá; de neki nem sok kedve volt hozzá. Megismertet Tamás mester dolgaival is, kit Gergely pápa üres erszénnyel küldött követségbe Franciaországba, A mester Flórencben Vespaziánhoz folyamodott, a ki Medici Cosimotól szerzett is neki utalvány-leveleket. Később azután, mikor Tamás mestert Miklós pápának hitták, nagy gráciában is állott nála Vespazián. Bisticci azonban nemcsak papírárus, nemcsak író volt, hanem korának egyik legkeresettebb kézirat-másolója és legmegbízhatóbb könyvtárendezője. Ő rendezte Miklós pápa és az urbinói hercegek könyvtárát, a flórenci szent Márk kolostorét, tetemesen gazdagította Branda, Mendoza és a portugali bíbornokok gyűjteményeit, Worcester hercegét Angolországban, s Vitéz esztergomí érsek, Janus Pannonius pécsi püspök és György kalocsai érsek könyvtárait is. Mátyás király azonban, úgy látszik, másutt iratta könyveit, mert Vespazián urnak nem nagy kegyében van. Csak úgy beszél róla, mint Vitéz érsek és Janus Pannonius igazságtalan ellenségéről. Megírta ugyanis a *Hires Emberek Élete*-ben a hires pécsi püspök és kalocsai érsek biográfiáját is. E